УДК 159.9.019.4:001.8(045)
DOI https://doi.org/10.26661/2310-4368/2021-4-8

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДТРИМАННЯ ПСИХОСОМАТИЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ

Корнієнко О. В.
кандидат психологічних наук, доцент
orcid.org/0000-0001-7014-5940
ovkdefender@gmail.com

Ключові слова: *інформаційна безпека молоді, психологічна природа інформації, вплив інформації, психосоматичне здоров'я молоді.*

Важливість питання актуальності наведеної статті необхідно розглядати з погляду комплексних теоретико-методологічних та емпіричних аспектів безпеки людини у швидкоплинних та постійно мінливих інформаційно психологічних впливах на особистість та суспільство. В центрі уваги автора статті – звернення до психолого-педагогічної громади України, фахівців, які досліджують питання психічного, фізичного, духовного здоров'я, ризикованого стилю життя, проявів адикції, неусвідомленої агресії, небезпечного булінгу в учнівських та студентських колективах. Залишаються невирішеними питання пошуку та застосування адекватних психолого-педагогічних, психодіагностичних, психогігієнічних впливів із метою підтримання психосоматичного здоров'я учасників навчального процесу. Фахівці вважають, що наразі не існує досить обґрунтованої й загальної класифікації загроз інформаційно-психологічній безпеці особистості та їх джерел. Необхідно враховувати те, що внутрішні джерела загроз інформаційно-психологічній безпеці особистості закладені в біосоціальній природі психіки людини, в особливостях її формування та функціонування, індивідуально-особистісних характеристиках індивіда. Внаслідок цих особливостей люди відрізняються ступенем сприйнятливості різних інформаційних впливів, можливостями аналізу й оцінки інформації, що надходить, тощо. Крім індивідуальних особливостей, є й певні загальні характеристики та закономірності функціонування психіки, які впливають на ступінь вразливості до інформаційно-психологічного впливу, що властиві більшості людей. У статті планується звернути увагу читачів на психологічну природу інформації, до якої останнім часом зростає інтерес людей різного віку, зокрема учнівської та студентської молоді. Ключовим питанням для зацікавлених фахівців є вироблення стійкої інформаційної безпеки людини. Особливо важливим є вивчення можливостей впливу інформації на здоров'я людини. Відповідні питання будуть розкриті автором статті. Проблема психологічного впливу інформації широко представлена у різних галузях психологічного знання, дотепер інформаційна безпека як запорука підтримання психічного здоров'я не була предметом комплексного психологічного дослідження, що і визначає актуальність питання, яке розглядається.

PERSONALITY INFORMATIONAL SAFETY AS A PREREQUISITE FOR MAINTAINING THE PSYCHOSOMATIC YOUTH HEALTH

Korniyenko O. V.
Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
orcid.org/0000-0001-7014-5940
ovkdefender@gmail.com

Key words: *informational safety of youth, psychological nature of information, impact of information, psychosomatic health of youth.*

The article relevance importance should be considered from the complex theoretical-methodological and empirical aspects of human safety in the fleeting and ever-changing informational and psychological effects on the personality and society. The author focuses on appeals to the psychological and pedagogical community of Ukraine, specialists who study issues of mental, physical, spiritual health, risky lifestyle, manifestations of addiction, unconscious aggression, dangerous bullying in schools and students' groups. The issues of finding and applying adequate psychological-pedagogical, psychodiagnostics, psychohygienic influences in order to maintain the psychosomatic health of participants in the educational process remain unresolved. Experts believe that today there is no well-founded and general classification of threats to the informational and psychological safety of the personality and their sources. It is necessary to take into account that the internal sources of threats to informationally-psychological safety are embedded in biosocial nature of human mind, in peculiarities of its formation and functioning, individual characteristics of the personality. As a result of these features, people differ in the degree of susceptibility to various information influences, the ability to analyze and evaluate incoming information and so on. In addition to individual characteristics, there are certain general characteristics and patterns of functioning of mind, which affect the degree of vulnerability to informational and psychological influence, which is inherent in most people. In the content of the article, it is planned to draw readers' attention to the psychological nature of information, to which the interest of people in different ages, including pupils and students, has been growing recently. The key issue for interested professionals is to develop sustainable human information safety. It is especially important to study the possibilities of informational impact on human health. The Relevant issues will be disclosed by the author of the article. The problem of the psychological informational impact is widely represented in various fields of psychological knowledge, but today informational safety as a guarantee of mental health has not been the subject of comprehensive psychological research, which determines the relevance of the issue under consideration.

Постановка проблеми. Одним із перших авторів, наукові інтереси якого були спрямовані на дослідження психологічних аспектів безпеки людини в умовах інформаційно-психологіч ного впливу на особистість та суспільство, був Г.В Грачов [1, с. 304]. Він вважає, що сьогодні немає досить обґрунтованої й докладної загаль ної класифікації загроз інформаційно-психологіч ній безпеці особистості та їхніх джерел. На його думку, це пов'язано з новизною й складністю цієї проблематики, а також із залежністю процедури й результату класифікації від завдань, які необ хідно розв'язати, та критеріїв, що використову ються для класифікації. Небезпеку він розглядає як наявність дії різних сил (факторів), які є дис функціональними, дестабілізаційними та (або) деструктивними щодо будь-якої системи. Небез пеки розрізняються за джерелами, об'єктами впливу, рівнем розвитку й ступенем. Основними джерелами інформаційно-психологічних загроз для людини автор вважає державу (органи влади та управління, різні державні структури й уста нови), зокрема закордонні країни, суспільство (різні громадські, економічні, політичні організа ції, рухи та партії), різні соціальні групи, окремих особистостей.

Такі автори, як Г.Л Смолян, Г.М Зараковський [2, с. 35–43], аналізуючи поняття інфор маційно-психологічної безпеки особистості як стану захищеності людей від впливів, здатних змінювати психічні властивості й індивідуальні психічні процеси та стани людей, а також запо бігати або знешкоджувати небезпеки, що викли кані інформаційними впливами для цих суб'єк тів, зазначають, що в деяких випадках (однак не уточнюється, в яких саме) замість поняття «небез пека» доцільно використовувати термін «загроза» і тоді розглядати впливи (зокрема, інформаційні) не як безпосередню небезпеку, а як потенційну загрозу, називаючи їх інформаційно-психологіч ними факторами ризику. Під ними вони

розуміють такі характеристики інформації або інформаційні впливи, які потенційно небезпечні для нормаль ної життєдіяльності суспільства з причин, що зумовлені, з одного боку, психологічними законо мірностями виникнення, передачі й сприйняття інформації, а з іншого – психологічними ефек тами, що викликані цими впливами.

Підкреслюється, що джерела загрози та небез пеки, об'єкти їх спрямування є різними. Автори систематизували такі інформаційні впливи на людину за видами інформації, внаслідок чого можуть виникати різні психологічні реакції [2, с. 35–43].

Вони також виявили несприятливі, потенційно небезпечні для громадян, груп і населення зага лом психологічні ефекти інформаційних впливів. До них належать: порушення виконання грома дянами соціальних, виробничих або побутових функцій внаслідок помилкового або неадекват ного сприйняття й інтерпретації інформації; зміна психічного та фізіологічного стану окремих індивідуумів, груп і мас людей: зростання напру женості, тривожності, надмірної ейфорії або, навпаки, депресії, збільшення частоти й інтен сивності ризикованих соціально-психологічних ситуацій; зниження здатності людей до особистіс ного самовизначення, самореалізації, самостій ного прийняття життєво важливих рішень; збіль шення психіатричної або психогенно зумовленої соматичної захворюваності, зростання кількості межових нервово-психічних розладів; зниження психологічного потенціалу населення внаслідок зсуву в негативний бік статистичного розподілу в суспільстві осіб різного психологічного типу (за критеріями продуктивності характеру, акцентуа цій особистості, лідерських якостей, рівня інте лекту, пасіонарності тощо).

Сучасні трансформаційні процеси в Укра їні призводять до змін пріоритетів в усіх сферах суспільного життя. Це особливо позначається на молодому поколінні, у свідомості й поведінці якого ще не сформувалися й не закріпилися зна чущі ціннісні орієнтації. Сьогодні зростає інтерес до психологічної природи інформації, адже інфор мація посідає надзвичайно важливе місце у житті суспільства. Інформація робить значний прогрес у розвитку різних сфер суспільства, даючи змогу людству активно працювати з природою, допома гаючи провести інтеграцію людських зусиль не лише у певних галузях, а й у всій людській діяль ності загалом. Наразі інформація стає основним ресурсом людства, базою соціального, психоло гічного та технічного розвитку. Тому зазначимо, що поширення інформації у різних сферах осо бистісного та суспільного життя потребує виро блення стійкої інформаційної безпеки людини. Особливо важливим є вивчення можливостей впливу інформації на здоров'я людини. Вважаємо за доцільне зробити акцент на етапі постановки проблемних питань цієї статті та додати такі важливі відомості. Уявлення про здо ров'я завжди розвивалось у напрямі досягнень цивілізації, науки та знань про природу людини загалом. Згідно з визначенням Всесвітньої орга нізації охорони здоров'я людське здоров'я – це не просто відсутність хвороби, а повний душевний, фізичний та соціальний добробут людини. Тобто людина є творцем власного здоров'я. Вона вико нує основну роль, обумовлену її зрілою самосві домістю, уважним ставленням до свого єства, що проявляється у гармонійній стратегії поведінки. Академічна наукова парадигма наголошує на тому, що психічне здоров'я забезпечується на трьох рівнях функціонування, які є взаємоза лежними один від одного. Так, на біологічному рівні здоров'я містить у собі динамічну рівновагу функцій усіх внутрішніх органів та систем, їхнє адекватне реагування на вплив навколишнього середовища. Здоров'я на психологічному рівні пов'язане з особистістю людини. На соціальному рівні людина розглядається як істота суспільна, тож пріоритетним питанням зазначеного рівня є вплив соціуму на здоров'я особистості. На пси хічне здоров'я впливають такі соціальні чин ники, як взаємини з сім'єю, друзями, колегами. Наслідки цих впливів можуть бути як позитив ними, так і негативними. Лише люди зі здоровою психікою є активними учасниками соціальної системи. Виховна занедбаність і несприятливі умови навколишнього середовища спричиняють неадекватну поведінку людини у соціумі. Очевидним є той факт, що наука про здоров'я має бути міждисциплінарною. Вона перебуває на стику наук: екології, медицини, психології, педа гогіки, філософії, біології тощо [3, с. 208]. У концептуальному відношенні в основі науки про здоров'я «практично здорової людини» [3, с. 208; 4, с. 248] має перебувати концепція здо рової людини, яка живе в реальному та складному

світі, насиченому стресовими впливами, які за різних змін багатьох параметрів навколишнього біопсихосоціального середовища зумовлюють втрату здоров'я людини і призводять до третього проміжного стану між здоров'ям та хворобою [5, с. 208; 6, с. 298; 7, с. 206].

Автор статті також розглядав цю проблему з позиції міждисциплінарних підходів, наголо шуючи на здоровій особистості, з урахуванням багаторічного досвіду викладання «Валеології», «Безпеки життєдіяльності», «Психології здо ров'я», «Психодіагностики» учням, студентам різних навчальних закладів, розробляв та впро ваджував психопрофілактичні, психодіагнос тичні програми, публікував результати емпірич них досліджень, брав участь у конференціях, міжнародних програмах обміну викладачами за проєктом «Tempus-Tacis» між Київським націо нальним університетом ім. Тараса Шевченка та трьома європейськими університетами: Бельгії (Гентським університетом, факультет соціальних наук), Англії (Лондонським інститутом психіатрії Моудслі), Голландії (Лейденським університетом, факультет соціальних наук), впродовж тривалого часу, з 1994 по 2021 рр. [8, с. 126; 9, с. 264].

Привертає увагу допитливих науковців дина міка публікаційної активності фахівців інших країн світу, зміст та спрямування авторських робіт яких пов'язані з попередніми ідеями та резуль татами практичної діяльності. Досить популяр ними стали роботи Г.С. Нікіфорова, М. Селігмана в напрямі психології здоров'я з розробленим від повідним практикумом. Зміст роботи та назва «Нова позитивна психологія: Науковий погляд на щастя та смисл життя» демонструють актуальні теоретико-методологічні та прикладні аспекти, які вже реалізуються в навчальних програмах зацікавлених науковців, практиків [10, с. 607; 11, с. 351; 12, с. 368].

Завершуючи першу важливу частину статті, а саме постановку досліджуваної проблеми через представлений аналіз першоджерел вітчизняних і закордонних фахівців, необхідно зазначити, що кожна дефініція здоров'я відображає не лише суть цього феномена, але й наукові та суспільні тен денції. Так, наразі гостро постало питання впливу інформації на здоров'я особистості. Проблема психологічного впливу інформації широко пред ставлена у різних галузях психологічного знання. Проте дотепер інформаційна безпека як запо рука підтримання психічного здоров'я в резуль таті сформованої інформаційної позиції не була предметом комплексного психологічного дослі дження, що і визначає актуальність питання, яке розглядається. Тому оволодіння інформаційною безпекою, адекватне вміння ставитися до інфор мації, використовувати її з метою позитивного вдосконалення та протистояти її нищівній силі, що впливає на психічне здоров'я людини, є клю човими аспектами статті.

Мета статті – вивчення закономірностей ста новлення інформаційної безпеки особистості та визначення її ключових параметрів. До завдань роботи належать, ***по-перше,*** когнітивна опера ціоналізація поняття «інформаційна безпека»; ***по-друге,*** теоретико-методологічне дослідження інформаційної безпеки як чинника підтримання психічного здоров'я особистості.

Виклад основного матеріалу. Поняття без пеки у психології особистості посідає одне з цен тральних місць, адже характеризує базову потребу людини. Як зазначає Р.В Агузумцян [13, с. 22–29], психологія безпеки розглядає безпеку на різних рівнях. ***Психологічна безпека*** є стрижневою категорією, що вивчається у таких площинах, як: ***процес***, котрий виникає щоразу в ситуаціях небезпеки й ризику; ***стан***, що забезпечує базову захищеність особистості та суспільства; ***власти вість особистості***, що характеризує її захист від деструктивних впливів та внутрішній ресурс про тидії цим впливам.

Розглянемо категорію інформаційної безпеки у вищезазначених площинах. Отже, інформа ційна безпека як процес, на нашу думку, за рівнем функціонування відповідає міжособистісному рівню, маючи при цьому таке змістове напов нення: інформаційна діяльність, інформаційні дії, інформаційні операції, стилі засвоєння інформа ції, та відповідає міжособистісній адекватності як компоненту соціально-психологічної зрілості особистості. З погляду інформаційної безпеки як стану зазначимо, що вона функціонує на дер жавному, конкретно-соціальному рівні, містить інформаційний стрес, інформаційну готовність та як компонент соціально-психологічної зрілості відповідає суспільній адекватності. Також інфор маційна безпека як особистісна властивість, що функціонує на особистісному рівні, за змісто вим наповненням включає такі когнітивні стилі, як: широта – вузькість діапазону еквівалентно сті, імпульсивність – рефлективність, відкри тість – закритість пізнавальної позиції, та відпо відає такому компоненту соціально-психологічної зрілості, як особистісна адекватність.

Таким чином, важливим є теоретико-методо логічне дослідження інформаційної безпеки за трьома виокремленими рівнями: державним, кон кретно-соціальним та особистісним, які зістав ляються, відповідно, із суспільною, міжособи

стісною та особистісною адекватністю, а також охоплюють визначення безпеки як процесу, стану та властивості.

Зауважимо, що інформаційна безпека є одним із найважливіших чинників соціально-психологічної

зрілості особистості. Отже, маючи адекватну та стійку соціально-психологічну зрілість, людина матиме стабільне здоров'я, а це є основопо ложною передумовою збереження психічного здоров'я людини. У дослідженнях І.Я. Коцан [14, с. 352] важливими критеріями психічного здоров'я людини визначено спроможність жити у внутрішній злагоді як вияв активізації автен тичної свободи та відповідальності, актуалізацію здатності духовного виміру людини спілкуватися з зовнішнім і внутрішнім світом та відшукувати спосіб поведінки, адекватний ситуації й автен тичній внутрішній позиції. У працях Г. Олпорта [15, с. 462] модель здорової особистості ґрунту ється на критеріях соціально-психологічної зріло сті. Автор вживає поняття ***«здорова особистість»*** та ***«зріла особистість»*** як тотожні. Зауважимо, що важливими утворювальними характеристи ками психічного здоров'я є ставлення і до себе, і до іншої людини та світу.

Вивчення ставлення до інформації, яка впливає на психологічну безпеку людини, є відповіддю на запити інформаційно-насиченого суспільства щодо соціально зрілої особистості. Тобто психічне здоров'я безпосередньо ґрунтується на інформа
ційній позиції, що складається з трьох видів став лення, які відповідають трьом видам адекватності (складникам соціально-психологічної зрілості): особистісній, міжособистісній та суспільній, які своєю чергою формують інформаційну безпеку: як стан, як особистісну властивість та як процес. І це є запорукою міцного психічного здоров'я. З метою визначення індивідуальної безпеки на рівні особистісної адекватності як компонента соціально-психологічної зрілості та важливої передумови психічного здоров'я ми використали ***поняття когнітивних стилів***, що визначають своєрідні способи обробки інформації, зістав ляються з семіосферою та впливають на індиві дуально-психологічні й соціально-психологічні аспекти життєдіяльності людини. До ***когнітив них стилів***, які найбільшою мірою структурують життєдіяльність особистості в індивідуальному інформаційному просторі, належать: широта – вузькість діапазону еквівалентності, імпульсив ність – рефлективність, відкритість – закритість пізнавальної позиції. Вузький діапазон еквіва лентності передбачає більш деталізовану кате горизацію інформації. Відкритість пізнавальної позиції зумовлює широту пізнавального досвіду особистості та її готовність до використання нової інформації.

Площина інформаційної безпеки як певного психологічного стану, що пов'язаний із надхо дженням та обробкою інформації, часто розгля дається через поняття інформаційного стресу. Для узагальнення основних ідей щодо природи інформаційної безпеки у розглянутих площи нах в нашому дослідженні використано поняття інформаційної позиції як ставлення до інформа ції. Адже природа цього ставлення передбачає: ***по-перше***, процес у сукупності інформаційних дій та операцій, ***по-друге***, психологічний стан (як інформаційний розлад, напругу, агресивність внаслідок інформаційного перевантаження), ***по-третє***, індивідуальну властивість особисто сті, зумовлену своєрідними способами обробки інформації.

Вчені пропонують вивчати інформаційну без пеку особистості на трьох основних рівнях: на рівні суспільства, на рівні конкретного середо вища і на рівні особистості. На думку І.Я. Коцан, вкрай важливим є формування інформаційної безпеки сучасної молоді, адже необхідно навчити усвідомлено управляти інформаційними ризи ками, забезпечити стійкість до негативних інфор маційних впливів [13, с. 22–29; 14, с. 352]. Отже, розвиток соціально зрілої особистості студента, який здатний утримувати інформаційну безпеку на особистісному, міжособистісному та суспіль ному рівнях, є вкрай важливим.

У закордонній психології різні види викори стання інформації пов'язуються з інтелектуаль ною діяльністю людини, а також із використан ням досвіду у процесі прийняття рішення.

Теоретико-методологічне дослідження інфор маційної безпеки на державному рівні, який зіставляється із суспільною адекватністю у структурі соціально-психологічної зрілості, здійснюється за допомогою психолінгвістичної експертизи Л.В Засекіна [16, с. 168]. Психолінгві стична експертиза зазвичай розглядається разом із лінгвістичною та почеркознавчою експерти зами й визначається за критерієм методики. Вод

ночас завдання, на вирішення яких спрямована експертиза, потребують комплексного підходу в сукупності психолінгвістичної, лінгвістичної та почеркознавчої експертиз. Предметом психо лінгвістичної експертизи є Конституція України, яка регулює і стримує прояви ксенофобії.

Важливим залишається питання щодо конкрет ного соціального середовища, в якому реалізується інформаційна безпека як наслідок сформованих вибіркових і свідомих ставлень до інформації. ***Як зазначалося вище, найширшою соціальною кате горією, яка використовує інформацію, є студент ська молодь***. На думку вчених, формування інфор маційної позиції із забезпеченням інформаційної безпеки повинно здійснюватися через створення відповідного освітнього середовища. Результати емпіричного дослідження особливостей інформа ційної позиції студентів дали змогу виокремити основні шляхи для впровадження інформаційної безпеки в освітньому середовищі. Враховуючи те,

що навчальний процес реалізується на таких рів нях, як репродуктивна діяльність; використання попередніх знань у новій ситуації; репродуктив но-пошуковий рівень; творчий рівень, найважливі шого значення у формуванні інформаційної позиції набувають останні два рівні.

Сучасна система освіти повинна брати до уваги головні властивості й закономірності розповсю дження інформації: швидке зростання та поши рення, старіння й актуалізацію, розсіювання і концентрацію. Інформаційна культура освітнього середовища може бути розглянута з позиції органі заційної культури загалом, яку визначає В.П. Каз міренко [17, с. 360]. Так, інформаційна культура у вищих навчальних закладах, на наш погляд, повинна містити філософію життя української спільноти (державний рівень), конкретні моделі інформаційної діяльності (конкретно-соціальний рівень), а також індивідуально-особистісні резерви для взаємодії з інформацією (особистісний рівень). Це своєю чергою сприятиме розвитку соціаль но-психологічної зрілості студентів у сукупності суспільної, міжособистісної та особистісної адек ватностей. Результати проведеного дослідження на теоретичному й емпіричному рівнях свідчать про те, що інформаційна позиція як сукупність сформо ваних ставлень до інформації впливає на функціо нування особистісної, міжособистісної і суспільної адекватності у структурі соціально-психологічної зрілості. З іншого боку, лише соціально зріла осо бистість може зберігати інформаційну безпеку на особистісному та державному рівнях, а отже, мати стабільне психічне здоров'я.

Висновки.

1. Вдало, на нашу думку, окреслені результати теоретико-методологічних досліджень у публіка ціях вітчизняних та закордонних фахівців. Огля дово представлені очевидні позитивні результати та зроблено акцент на актуальних напрямах дослі джень з позиції міждисциплінарних підходів за такими сферами: соціологією, психологією, меди циною та іншими суміжними науками. 2. Перспективним вважаємо дослідження складників інформаційної безпеки людини як чинника психічного здоров'я з позиції гендера, а також розробку психологічних засад роз витку інформаційної безпеки для цивільного населення.

3. Результати проведеного теоретико-методо логічного дослідження праць вітчизняних і закор донних фахівців свідчать про те, що інформаційна позиція як сукупність сформованих ставлень до інформації впливає на функціонування особистіс ної, міжособистісної та суспільної адекватностей у структурі соціально-психологічної зрілості. З іншого боку, лише соціально зріла особистість може зберігати інформаційну безпеку на особи стісному і державному рівнях, а отже, мати ста більне психічне здоров'я.

4. Перспективами подальшого вивчення склад ного феномена «інформаційної безпеки особисто сті як передумови підтримання психосоматичного здоров'я молоді» може бути поетапна розробка емпіричних дистанційно-аудиторних досліджень з урахуванням індивідуально-психодіагностич них, вікових, статевих, типологічних особливос тей студентської молоді на платформах «Face book», «Messenger», «Viber», «Telegram» та за відповідного обговорення, поширення отриманих результатів як у фахових вітчизняних та закор донних виданнях, так і на доступних платформах соціальних мереж.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грачев Г.В. Личность и общество: информационно-психологическая безопасность и психологическая защита. Москва : Издательство ПЕР СЕ, 2003. 304 с.
2. Смолян Г.Л., Зараковский Г.М. Политико-идеологическая составляющая информационно психологической безопасности. *Общественные науки и современность*. 1997. № 5. С. 35–43. 3. Брехман И.И. Валеология – наука о здоровье. 2-е изд., доп., перераб. Москва : Физкультура и спорт, 1990. 208 с.
4. Войтенко В.П. Здоровье здоровых. Киев : Здоровье, 1999. 248 с.
5. Ross H.R. Fighting depression. Published by Larchmont Books, New York, 1975. 224 p. 6. Баевский Р.М. Прогнозирование состояний на грани нормы и патологии. Москва : Медицина, 1979. 298 с.
7. Казначеев В.П., Баевский Р.М., Берсенева А.П. Донозологическая диагностика в практике массовых обследований населения. Ленинград : Медицина, 1980. 206 с.
8. Корнієнко О.В. Підтримання психосоматичного здоров'я практично здорових людей : навчальний посібник. Київ : Видавничий центр «Київський університет», 2000. 126 с.
9. Корнієнко О.В. Безпека життєдіяльності та підтримання психосоматичного здоров'я молоді : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 264 с. 10. Никифоров Г.С. Психология здоровья : учебник для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 607 с. 11. Никифоров Г.С. Практикум по психологии здоровья. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 351 с.

12. Селигман М. Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни / пер. с англ. Москва : Издательство «София», 2006. 368 с.
13. Агузумцян Р.В., Мурадян Е.Б. Психологическая безопасность личности в периоды поздней взрослости и старости. *Психологический журнал*. 2008. Т. 29. № 3. С. 22–29.
14. Коцан І.Я., Ложкін Г.В., Мушкевич М.І. Психологія здоров'я людини / за ред. І.Я. Коцана. Луцьк : Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2011. 352 с.
15. Олпорт Г. Становление личности. Избранные труды. Москва : Смысл, 2002. 462 с. 16. Засекіна Л.В., Засекін С.В. Вступ до психолінгвістики. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2002. 168 с.
17. Казміренко В.П. Інтеграційні процеси в суспільстві та політичний вибір особистості : монографія. Київ : Міненум, 2008. 360 с.

REFERENCES

1. Grachev, G.V. (2003) Lichnost i obschestvo: informatsionno-psihologicheskaya bezopasnost i psiholog icheskaya zaschita. M. : Izd-vo PER SE. 304 s. [in Russian]
2. Smolyan, G.L., Zarakovskiy, G.M. (1997) Politiko-ideologicheskaya sostavlyayuschaya informatsion no-psihologicheskoy bezopasnosti. *Obschestvennyie nauki i sovremennost*. № 5. pp. 35–43. [in Russian] 3. Brehman, I.I. (1990) Valeologiya – nauka o zdorove. 2-e izd., dop., pererab. M. : Fizkultura i sport. 208 p. [in Russian]
4. Voytenko, V.P. (1991) Zdorove zdorovyih. K. : Zdorove. 248 p. [in Russian]
5. Ross, H.R. (1975) Fighting depression. Published by Larchmont Books, New York, 1975. 224 p. [in English] 6. Baevskiy, R.M. (1979) Prognozirovanie sostoyaniy na grani normyi i patologii. M.: Meditsina. 298 p. [in Russian]
7. Kaznacheev, V.P., Baevskiy, R.M., Berseneva, A.P. (1980) Donozologicheskaya diagnostika v praktike massovyih obsledovaniy naseleniya. Leningrad: Meditsina. 206 p. [in Russian]
8. Kornienko, O.V. (2000) Pidtrimannya psihosomatichnogo zdorov'ya praktichno zdorovih lyudey: navchal niy posibnik. K.: Vidavnichiy tsentr "Kiyivskiy unIversitet", 126 p. [in Ukrainian]
9. Kornienko, O.V. (2004) Bezpeka zhittediyalnosti ta pidtrimannya psihosomatichnogo zdorov'ya molodi : monografiya. K.: Vidavnicho-poligrafichniy tsentr "Kiyivskiy universitet". 264 p. [in Ukrainian] 10. Nikiforov, G.S. (2006) Psihologiya zdorovya: uchebnik dlya vuzov. SPb. : Piter, 607 p. [in Russian] 11. Nikiforov, G.S. (2005) Praktikum po psihologii zdorovya. SPb. : Piter, 351 p. [in Russian] 12. Seligman, M.

(2006) Novaya pozitivnaya psihologiya: Nauchnyiy vzglyad na schaste i smyisl zhizni / per. s angl. M.: Izdatelstvo “Sofiya”. 368 p. [in Russian]
13. Aguzumtsyan, R.V., Muradyan, E.B. (2008) Psihologicheskaya bezopasnost lichnosti v periodyi pozdney vzroslosti i starosti. *Psihologicheskiy zhurnal.* T. 29. No. 3, pp. 22–29. [in Russian] 14. Kotsan, I.Y., Lozhkin, G.V., Mushkevich, M.I (2011) Psihologiya zdorov’ya lyudini / za red. I.Ya. Kot sana. Lutsk : Volin. nats. un-t im. Lesi Ukrayinki, 352 p. [in Ukrainian]
15. Olport, G. (2002) Stanovlenie lichnosti. Izbannyie trudyi. M. : Smyisl, 462 s. [in Russian] 16. Zasekina, L.V., Zasekin, S.V (2002) Vstup do psiholingvistiki. Ostrog : Vid-vo Nats. un-tu “Ostrozka akademiya”. 168 p. [in Ukrainian]
17. Kazmirenko, V.P. (2008) Integratsiyni protsesi v suspilstvi ta politichniy vibir osobistostI: monografIya. K. : Minenum. 360 p. [in Ukrainian]